

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Фоміних В.І., Житникова Ю.В., Ванічкіна М.О.

Університет митної справи та фінансів

У статті розглянуто різні методики, що застосовуються для оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання. Досліджено проблеми оцінки кредитоспроможності українських підприємств в сучасних умовах. Визначено чинники, які впливають на якість оцінки банківських аналітиків щодо фінансового стану та діяльності підприємства. Проаналізовано роль кредитування у діяльності банків та підприємств. Запропоновано шляхи вирішення основних проблем в оцінці кредитоспроможності підприємств.

Ключові слова: банки, кредитоспроможність, фінансовий стан підприємства, кредитування, позичальник.

Постановка проблеми. В сучасних умовах нестабільності економіки, в тому числі банківської системи, характерними є високі фінансові ризики та прострочення погашення зобов'язань вітчизняними підприємствами. Через це банки мають встановлювати підвищені вимоги до об'єктивності оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання, знижуючи таким чином свої кредитні ризики. Оцінка кредитоспроможності суб'єктів господарювання має враховувати не лише показники, що використовуються для оцінки діяльності підприємства, а також і прогнозування економічної ситуації та нестабільність зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам визначення кредитоспроможності підприємств приділили увагу у своїх працях такі вчені, як А. Соколова, О. Вовчак, А. Гідулян, О. Терещенко та інші. Напрями вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання розглядали Я. Чайковський, Н. Ковальчук, М. Паскар, С. Манжос також врахував галузеві особливості підприємств, що впливають на оцінку їх рівня кредитоспроможності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Залучення коштів у випадку їх нестачі. Основні методики розрахунку рівня кредитоспроможності підприємств та виділити проблеми оцінки кредитоспроможності в сучасних умовах, запропонувати шляхи їх вирішення.

Мета статті. Розглянути основні методики розрахунку рівня кредитоспроможності підприємств та виділити проблеми оцінки кредитоспроможності в сучасних умовах, запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні кредитування стало одним із найпопулярніших джерел залучення коштів у випадку їх нестачі. Для започаткування підприємницької діяльності або розширення виробництва, суб'єкти господарювання досить часто використовують кредитні ресурси. Проте, залучаючи кредитні кошти, підприємство не завжди має змогу гарантувати їх повернення, що обумовлено певними ризиками будь-якої діяльності. В кризових умовах підприємства мають високий рівень збитковості та навіть банкрутства, часто беруть кредити для розрахунків за поточними зобов'язаннями. Проте банки перш за все мають бути впевнені у поверненні кредитних коштів, тому оцінка кредитоспроможності пози-

чальника відіграє вирішуючу роль у прийнятті рішення щодо надання кредиту.

При визначенні поняття «кредитоспроможність» у науковців виникли певні суперечності. Досі серед економістів нема єдиної думки з цього питання. У сучасній економічній літературі є спроби, по-перше, визначити кредитоспроможність через платоспроможність. По-друге, кредитоспроможність у низці праць характеризується як здатність позичальника розраховуватися за кредитними зобов'язаннями перед банком. Відповідно до Положення НБУ про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, «кредитоспроможність – наявність у боржника (контрагента банку) передумов для проведення кредитної операції і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в зумовлені договором терміни» [7].

Існують різні способи оцінки кредитоспроможності. Кожен із них взаємно доповнює один одного. Найчастіше в науковій літературі виділяють такі методи оцінки кредитоспроможності: метод оцінки кредитоспроможності позичальника на основі розрахунку фінансових коефіцієнтів; метод оцінки кредитоспроможності на основі аналізу грошових потоків; метод оцінки кредитоспроможності на основі аналізу ділового ризику; прогнозні методи оцінки кредитоспроможності (зокрема, модель Бівера), комплексні моделі оцінки кредитоспроможності, дискримінантні факторні моделі, кредитний скоринг [3].

Характерною ознакою для вітчизняних методик оцінки кредитоспроможності залишається уніфікований підхід до визначення коефіцієнтів та встановлення їх значень, не враховуючи термін надання кредиту. Варто відзначити, що недоліками коефіцієнтного методу є переоцінка ролі кількісних чинників і недооцінка міжособистісних відносин, висока чутливість до викривлення та недостовірності вихідних даних (зокрема фінансової звітності, що найбільш характерно саме для українських підприємств-позичальників), порівняна громіздкість [3].

Однак кількісні характеристики є більш об'єктивними за якісні, при використанні яких виникають певні проблеми. Оцінка репутації підприємства, характеристики його бізнесу та сфери діяльності, стан фінансової звітності та інші характеристики, які не мають кількісного виражен-

ня є не достатньо об'єктивними та їх поєднання з цифровими даними викликає певні труднощі. Також достатня увага не приділяється аналізу зовнішнього середовища суб'єкта господарювання, діяльність на фінансові результати якого значною мірою залежать від зовнішніх змін. На якість оцінки кредитоспроможності позичальника також впливає недостатність достовірної та повної кредитної інформації про позичальника. Тому, сучасна практика оцінки кредитоспроможності підприємств потребує вдосконалення, а оцінка має бути комплексною з урахуванням всіх аспектів діяльності суб'єктів господарювання.

Відсутність науково-обґрунтованих методів оцінювання кредитоспроможності позичальника і ризику повернення кредитів, а також відсутність спеціалістів, компетентних щодо підготовки й прийняття рішень про можливість та умови кредитування, можуть бути наслідком погіршення якості кредитного портфеля. Це призводить до погіршення фінансового стану чи й банкрутства банку. Так, за даними американських аналітиків, 30–40% протермінованих кредитів виникає внаслідок недостатньо глибокого аналізу фінансового стану позичальника на попередній стадії переговорів [7].

Більшу частину доходів банку складають відсотки по кредитам, тому кредитна діяльність активно розвивається. За останні 5 років обсяг кредитних ресурсів, наданих підприємствам мав тенденцію зростання. Спостерігається значне збільшення наданих кредитів, що складає 802582 млн. грн., станом на 01.01.2015 р., що на 12,9% більше, ніж на 01.01.2013 р. (рис. 1). За представленими даними, також можна зробити висновок, що зростає і попит на кредитні ресурси для суб'єктів господарювання. Багато вітчизняних підприємств перебувають на межі виживання, тому залучення кредитних ресурсів є для них єдиним способом продовження бізнесу, проте, вони не є досить кредитоспроможними позичальниками у таких умовах. Однак, варто зазначити, що у кредитуванні зацікавлені як банки, так і підприємства.

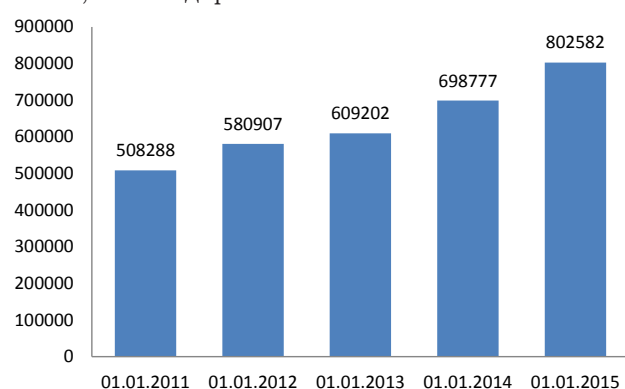

Рис. 1. Динаміка кредитів, наданих банками суб'єктам господарювання, млн. грн.

Джерело: складено авторами на основі даних сайту Національного банку України [5]

Оцінка кредитоспроможності клієнтів у банку має базуватися на певних принципах. Система таких принципів передбачає:

1) забезпечення достовірності оцінки, ґрунтованої на залученні до оцінювання кредитоспроможності всіх необхідних інформаційних даних;

2) визначення широкого кола показників, які всебічно характеризують діяльність позичальника. Розраховані на базі показників коефіцієнти мають визначати суттєві особливості діяльності підприємства. Ці коефіцієнти мусять у якомога меншому ступені дублювати один одного;

3) диференційований підхід до оцінювання кредитоспроможності щодо кожної групи позичальників (юридичних та фізичних осіб, галузі діяльності й ін.), за надання їм різних видів кредитів (короткотермінових або довготермінових та ін.);

4) забезпечення поточного і прогнозованого оцінювання кредитоспроможності клієнтів;

5) використання сучасних наукових методів, моделей і передового практичного досвіду такого оцінювання, залучення у необхідних випадках висококваліфікованих експертів, упровадження сучасних інноваційних технологій здійснення оцінки тощо [7].

Важливою умовою отримання адекватної, релевантної та повної оцінки кредитоспроможності, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо можливості залучення позикового капіталу суб'єктами господарювання, нині є врахування впливу системи зовнішніх та внутрішніх факторів функціонування позичальника – юридичної особи, які визначають індивідуальну специфіку та стан конкурентного середовища ведення бізнесу. Їх ігнорування або неповне відображення зумовлює зростання обсягів проблемних кредитів навіть за наявності у позичальника достатнього забезпечення кредиту ліквідним майном, задовільної кредитної історії та відповідності фінансових показників нормативним вимогам.

Таблиця 1
Підприємства, які одержали збиток, у % до загальної кількості підприємств за 2011–2014 рр.

Усього	36,5	37,0	35,0	34,5
сільське, лісове та рибне господарство	17,1	21,8	20,2	15,9
промисловість	39,2	39,3	37,7	37,6
будівництво	41,2	41,1	38,6	38,1
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	35,4	36,0	34,1	34,4
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	38,6	39,9	37,9	38,4
тимчасове розміщування й організація харчування	40,7	42,6	41,6	41,5
інформація та телекомунікації	40,9	38,6	37,9	36,5
фінансова та страхова діяльність	42,8	41,8	41,5	39,6
операції з нерухомим майном	46,9	45,7	43,2	44,7
професійна, наукова та технічна діяльність	38,7	39,4	37,6	37,6

Джерело: сайт Державної служби статистики [6]

За даними табл. 1 спостерігається незначне зменшення збиткових підприємств у % до загальної кількості, проте слід врахувати, що багато підприємств закрилися та загальна кількість підприємств останнім часом скоротилася. Однак прослідковується нерівномірний розподіл збиткових підприємств за сферами діяльності через

різний рівень ризику залежно від галузі. Найбільш збитковими є сфери ринку нерухомості та сфери мистецтва, спорту та розваг, а відповідно і найбільш ризиковими для кредитування.

Галузеві особливості діяльності суб'єктів господарювання зумовлюються специфічними рисами фінансово-господарської діяльності, такими як використання ресурсів, виробничий процес та специфіка готової продукції. Специалізація підприємства накладає свої особливості на завдання та результати аналізу його кредитоспроможності. Тому галузевий ризик завжди пов'язаний із циклічними коливаннями, стадіями життєвого циклу, іншими особливостями галузей [4].

Найпоширенішою методикою до оцінки кредитоспроможності є метод рейтингової оцінки, який дозволяє спрогнозувати здійснення в строк майбутніх платежів за кредитом, ліквідність оборотних активів, оцінити загальний фінансовий стан позичальника, а також дає можливість визначити межі зниження обсягу прибутку, в яких здійснюється погашення кредиту [1].

Вдосконалення оцінки рівня кредитоспроможності повинно здійснюватися за наступними напрямками:

- врахування терміну кредиту, тобто акцентування уваги на показниках ліквідності та фінансової стійкості при короткостроковому кредитуванні та на ефективності виробництва, рентабельності та прибутковості при довгостроковому;

- вдосконалення інформаційної бази із забезпеченням банківських аналітиків якісною та достовірною інформацією про позичальника, яка б у повній мірі характеризувала діяльність підприємства та надавала можливість об'єктивно оцінити його кредитоспроможність;

- вдосконалення управління кредитними ризиками та прийнятті рішень щодо надання кредитів суб'єктам господарювання.

Висновки і пропозиції. Кредити є невід'ємними складовими діяльності багатьох вітчизняних підприємств, посилення ролі яких відбулося у кризових умовах. Отримання кредиту супроводжується більш високими або низькими ризиками їх неповернення. Оскільки більшу частину доходів банків складають саме відсотки по кредитам, вони активно надають довгострокові та короткострокові кредити суб'єктам господарювання. Проте, останнім часом, банківська система характеризується нестабільністю та низка банків визнані неплатоспроможними, через що якісна оцінка кредитоспроможності позичальника перед прийняттям рішення про надання кредиту набуває особливої важливості. Труднощі із об'єктивністю визначення кредитоспроможності підприємств виникають у зв'язку з недостатністю інформації, яку мають банківські аналітики для своїх розрахунків. Перш за все має бути налагоджений механізм надання достовірної та актуальної інформаційної бази до банку про діяльність підприємства та його можливі ризики. Банківські аналітики мають вмільо поєднувати якісні та кількісні показники та індивідуально обирати методи оцінки, враховуючи специфіку діяльності підприємства, його галузеві особливості. Оскільки у кредитуванні зацікавлені як підприємства, так і банки, то банки мають допомагати суб'єктам господарювання встановлювати обґрунтований розмір та термін кредиту, а також прогнозувати діяльність підприємства і оцінювати ризики щодо його неповернення, враховуючи як внутрішнє, так і зовнішнє середовище.

Список літератури:

1. Азаренкова Г. М. Кредит як інструмент фінансування діяльності суб'єкта господарювання / Г. М. Азаренкова, І. Ю. Дудник // Сталій розвиток економіки. – 2014. – № 3. – С. 229-234.
2. Дехтяр Н. Особливості врахування додаткових (суб'єктивних) факторів при проведенні оцінки кредитоспроможності позичальника-юридичної особи / Н. Дехтяр, О. Дейнека, І. Боярко // Вісник Національного банку України. – 2015. – № 4. – С. 71-75.
3. Ковальчук Н. О. Удосконалення методик оцінки рівня кредитоспроможності вітчизняних підприємств / Н. О. Ковальчук, М. О. Паскар // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 11. – С. 91-94.
4. Манжос С. Б. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальника з урахуванням галузевих особливостей / С. Б. Манжос // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 4. – С. 351-356.
5. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>
6. Статистична інформація Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Чайковський Я. Напрямки вдосконалення методики аналізу кредитоспроможності боржника-юридичної особи / Я. Чайковський // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2014. – № 19 (1). – С. 176-188.

Фоминых В.И., Житникова Ю.В., Ваничкина М.А.

Университет таможенного дела и финансов

ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ КРЕДИТОСПОСОБНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Аннотация

В статье рассмотрены различные методики, применяемые для оценки кредитоспособности субъектов хозяйствования. Исследованы проблемы оценки кредитоспособности украинских предприятий в современных условиях. Определены факторы, влияющие на качество оценки банковских аналитиков относительно финансового состояния и деятельности предприятия. Проанализирована роль кредитования в деятельности банков и предприятий. Предложены пути решения основных проблем в оценке кредитоспособности предприятий.

Ключевые слова: банки, кредитоспособность, финансовое состояние предприятия, кредитование, заемщик.

Fominykh V.I., Zhitnikova Yu.V., Vanichkina M.A.

University of Customs and Finance

PROBLEMS OF ASSESSING THE CREDITWORTHINESS OF DOMESTIC ENTERPRISES AND WAYS OF THEIR SOLUTIONS

Summary

This article analyzes different methods that apply to assessing the creditworthiness of enterprises. The problems of assessing the creditworthiness of Ukrainian enterprises in modern conditions are researched. Factors that affect the quality of bank's analysis on the evaluation of the financial condition and activities of enterprises are determined. The role of lending in activities of banks and enterprises are analyzed. The ways of solving the main problems in assessing the creditworthiness of companies are proposed.

Keywords: banks, creditworthiness, financial standing of enterprise, lending, borrower.